

Academic Article:

Received: 2024-01-10;

Revised: 2024-02-15;

Accepted: 2024-02-20.

แนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ

Humanism in Confucian Philosophy

ณัฐรีนิษฐ์ ลักษณะสถาพร

Natrinee Luxsathaporn

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

First/Corresponding Author, E-mail: natrine.la8@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ จากการศึกษาพบว่า มนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อมีลักษณะที่เน้นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมนุษย์ต้องมีคุณธรรมประจำตน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น มนุษย์ในอุดมคติจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ 1) นักปราชญ์ หมายถึง ผู้มุ่งมั่นทำประโยชน์ เป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมและสุภาพอ่อนโยน ลักษณะที่สำคัญของนักปราชญ์ คือ เป็นผู้ช่วยเหลือชาวโลก เป็นผู้แก้ไขปัญหาและปลดปล่อยความทุกข์ของมนุษย์ 2) สุภาพชน คือ ผู้ฝึกฝนพัฒนาตนด้วยคุณธรรมจากภายในและแบบอย่างที่ดีจากภายนอก โดยแนวคิดมนุษยนิยมของขงจื้อประกอบด้วย 1) ความนิยมในการศึกษา 2) ความนิยมในการทำงาน 3) ความนิยมในการมั่งคั่ง 4) ความนิยมในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษยนิยม เทวนิยมและโซคเรตานิยม 5) ความนิยมในบทเพลงและดนตรี องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า แนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อเป็นหลักการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตทั้ง 5 ด้าน คือ (1) ด้านใฝ่หาความรู้ (2) ด้านใช้ความรู้ความสามารถในการสร้างประโยชน์ (3) ด้านความพอดีในการดำเนินชีวิต (4) ด้านความคิดในการเชื่อมโยงประเพณีดั้งเดิม และ (5) ด้านความสุนทรีย์ทางจิตใจในทางวัฒนธรรม โดยวางอยู่บนกรอบของหลักมนุษยธรรม 7 ด้าน คือ อี้ เหวิน จง ลู่ หลี่ ฉื่อ หมิง เพื่อบรรลุความเป็นปราชญ์และสุภาพชน

คำสำคัญ: มนุษยนิยม, ปรัชญาขงจื้อ, ปรัชญาจีน

Abstract

This academic article aims to study humanism in Confucian philosophy. From the study, it is found that humanism in Confucian philosophy emphasizes the nature of perfect humanity. Human beings have to have their own morality and live together peacefully with themselves and others. The ideal human beings can be classified into two types: 1) sage:

someone who is determined to do good, is perfect in morality and gentle. The important characteristics of a sage are being someone who helps the world, is a problem solver and relieves human suffering. 2) Superior man or gentleman: someone who trains and develops himself with morality from within and good examples from outside. Confucian humanism consists of 1) appreciation for education, 2) appreciation for work, 3) appreciation for moderation, 4) appreciation for the connection between humanism, theism, and fate, and 5) appreciation for songs and music. The body of knowledge from this study found that the concept of humanism in Confucian philosophy is the principle of developing potential and quality of life in 5 aspects: (1) the pursuit of knowledge, (2) the use of knowledge and ability to create benefits, (3) the moderation in life, (4) the thinking in connecting with traditional customs, and (5) the cultural aesthetics. These aspects are based on the framework of the 7 principles of virtues, namely Yi, Ren, Chung, Shu, Li, Qi, and Ming, in order to achieve sage and superior man.

Keywords: Humanism, Confucius Philosophy, Chinese Philosophy

บทนำ

ขงจื๊อเดิมชื่อว่า ชิว ชื่อรองว่า จ้งหนี เป็นชาวเมืองโจวอู่ในแคว้นหลู่ ปัจจุบัน คือ เมืองซีฟู่ในมณฑลซานตง ท่านเกิดในยุคชุนชิว เมื่อ 551 ปีก่อนคริสตกาล (8 ปีก่อนพ.ศ.) ถึงแก่กรรมเมื่อ 479 ปีก่อนคริสตกาล (พ.ศ. 64) สิริอายุ 73 ปี ขงจื๊อได้รับการขนานนามว่า เป็นทั้งครู (Teacher) ที่ปรึกษา (Advisor) บรรณาธิการ (Editor) นักปรัชญา (Philosopher) นักปฏิรูป (Reformer) และศาสดา (Prophet) (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2020) ชีวิตของขงจื๊อในช่วงวัย 51-54 ปี ได้คลุกคลีกับระบบการปกครองบ้านเมืองเต็มตัว ขงจื๊อได้เป็นผู้ปกครองดูแลท้องที่ขนาดเล็กแห่งหนึ่ง จากนั้นก็ได้เป็นผู้คุมการโยธาและเป็นผู้ดูแลกฎหมายและการลงทัณฑ์ของแคว้นหลู่ ขงจื๊อมุ่งมั่นกับการทำงานอย่างมากเพราะต้องการให้บ้านเมืองมีระบบการปกครองที่ดีและเกิดความสงบสุข แต่ก็ต้องผิดหวังกับการเมืองภายในแคว้น สุดท้ายจึงได้ลาออกและเดินทางไปเยือนแคว้นต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่แนวคิดการปกครองแก่ผู้ปกครองตามหลักธรรมาภิบาลบ้านเมืองและสังคมให้เป็นระเบียบแบบแผน จนกระทั่งอายุได้ 67 ปี จึงเดินทางกลับแคว้นหลู่และเสียชีวิต ขงจื๊อใช้ระยะเวลากว่า 10 ปีที่เดินทางเยือนผู้ปกครองของแคว้นต่าง ๆ ซึ่งประสบกับอุปสรรคปัญหาและการดูหมิ่นเหยียดหยาม การใส่ร้ายป้ายสี การปองร้ายและการควบคุมตัว แนวคิดของขงจื๊อเองก็ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะได้ตรงข้ามกับสภาพบ้านเมืองและสังคมในขณะนั้นที่ผู้ปกครองล้วนแสวงหาประโยชน์และความอยู่รอดของแคว้นตนเองเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ขงจื๊อก็ไม่ละความมุ่งมั่น ยอมอุทิศตนและกระตือรือร้นที่จะสร้างสังคมที่ดีให้ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้มีปณิธานและมนุษยธรรมจะไม่ทำลายมนุษยธรรมเพียงเพื่อแลกกับการมีชีวิต จะมีแต่อุทิศชีวิตตนเพื่อให้บรรลุมนุษยธรรม”

ขงจื๊อมีบุคลิกภาพเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นผู้ตั้ง แต่เป็นผู้ถ่ายทอดต่อมาเท่านั้น เพราะมีความเชื่อและความรักของโบราณ” (เสฉิวโกเศศ, 2531: 245) ข้อความนี้เป็นการแสดงความเคารพต่อความเชื่อและประเพณีโบราณที่เคยนับถืออยู่ก่อนแล้ว รวมทั้งการบูชาบรรพบุรุษที่ต้องการสอนในเรื่องความกตัญญูทวดเวทซึ่งเป็นแนวคิดที่ขงจื๊อต้องการจะสอนผู้คนในสังคม คำสอนของขงจื๊อจึงได้รับการยอมรับเป็นศาสนาหนึ่งของโลก เพราะมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คนโดยเฉพาะหลักการที่มุ่งสร้างสรรค์ผู้คนให้เป็นผู้ทำประโยชน์ แสวงหาคุณค่าของชีวิต ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้เขียนสนใจและต้องการศึกษาบนพื้นฐานของหลักปรัชญามนุษยนิยม

ภาพ 1 ภาพวาดของขงจื๊อ (Richey, n.d.)

แนวคิดเกี่ยวกับมนุษยนิยม

คำว่า มนุษยนิยม หมายถึง ปรัชญาที่ยกคุณค่าและความสำคัญสูงสุดให้ความเป็นมนุษย์ มุ่งแสวงหาและเสนอแนะแนวทางชีวิตให้มนุษย์บรรลุความจริง ความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขในโลกมนุษย์ จนถึงความสิ้นทุกข์ โดยถือว่า มนุษย์เป็นมาตรการและมาตรฐานกำหนดวัดเรื่องของมนุษย์และทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับมนุษย์ ตลอดถึงการมีความเห็นว่า มนุษย์มีเจตจำนงอิสระ มีพลังความคิดสร้างสรรค์ มีศักยภาพและศักดิ์ศรี รวมทั้งรับผิดชอบชะตาชีวิตตนเอง (สิทธิ์ บุตรอินทร์, 2554: 113) แนวคิดปรัชญามนุษยนิยมมีทัศนะที่ถือว่า มนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งของธรรมชาติ มีศักดิ์ศรีมีค่าและมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองโดยอาศัย เหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540: 44) จากที่กล่าวมา

พอสรุปได้ว่า ความหมายของมนุษยนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นตัวมนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย โดยที่แต่ละคนต่างก็มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีศักยภาพ สมรรถภาพ ประสิทธิภาพและสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ตนเห็นว่า มีความถูกต้องเหมาะสมสำหรับตนเอง ตลอดทั้งสามารถก่อคุณแก่ผู้อื่นและสังคม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสุข ความสงบหรือความจริงสูงสุดตามที่แต่ละคนมุ่งปรารถนาที่จะดำเนินไปจนถึงที่สุด (พระมหาพิณโย อภิปัญญา (ศรีคำมี), 2543: 9)

ขงจื๊อกับแนวคิดมนุษยนิยม

ขงจื๊อในวัยเยาว์เป็นผู้ฝึกฝั มุ่งมั่นเรียนรู้ทุกด้าน ขงจื๊อเกิดก่อนพุทธศักราช 8 ปี (เสฉีเยโกเศศ, 2531: 164) ที่เมืองโจว รัฐหลู่ (ปัจจุบันอยู่ในเขตมณฑลหลินชานตง) มีบิดาชื่อว่า เหว มารดาชื่อว่า เอียน เป็นตระกูลผู้ดีเก่าที่ตกยาก จนกลายเป็นสามัญชนชาวบ้านทั่วไป เพราะเป็นผลพวงจากสงครามในยุคนั้น คือ ยุคชุนชิว-เลียดก๊ก (ประมาณ 179 ปี ก่อน พ.ศ. จนถึง พ.ศ. 322) ทำให้ครอบครัวยากจนและต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ นานา เพื่อให้บรรลุปณิธานที่ตั้งไว้ คือ การพัฒนาตนเองและผู้คนให้ประสบความสำเร็จและการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ขงจื๊อกล่าวว่า “มนุษย์เป็นผู้ทำให้ความจริงเป็นสิ่งยิ่งใหญ่ หากใช้ความจริงที่ทำให้มนุษย์ยิ่งใหญ่” คำกล่าวนี้แสดงถึงความจริงที่ขึ้นอยู่กับมนุษย์ เพราะถึงแม้ความจริงจะมีอยู่จริงก็เปล่าประโยชน์ ถ้าหากปราศจากการปฏิบัติตามความจริงเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ความจริง ความดีและความงามจะมีคุณค่าที่น่าชื่นชมก็ต่อเมื่อมนุษย์เป็นผู้เห็นคุณค่าที่น่าชื่นชม เป็นผู้เห็นคุณค่าของสิ่งนั้นและสามารถนำมาเสริมศักยภาพของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหรือสนองความต้องการของตนได้

ดังนั้น ทศนคติทางปรัชญาของขงจื๊อจึงให้ความสำคัญแก่มนุษย์เป็นอันดับแรก มนุษย์เป็นมาตรการตัดสินความจริงหรือคุณค่าของสิ่งอื่น แม้กระทั่งมนุษย์ด้วยกันเอง มาตรฐานของมนุษย์จึงเป็นตัวมนุษย์เอง การประพฤติปฏิบัติจะเป็นเครื่องวัดและบ่งบอกถึงคุณค่าภายในตัวมนุษย์ ความเป็นศูนย์กลางของสิ่งทั้งปวงจึงมารวมอยู่ที่มนุษย์ (พระมหาพิณโย อภิปัญญา (ศรีคำมี), 2543: 39) ซึ่งคำสอนของขงจื๊อเองก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอันเป็นความคิดทางจริยศาสตร์ที่ต้องการสอนมนุษย์ให้มีความประพฤติที่ดี ถูกต้องตามระเบียบวินัยและจรรยาบรรณอันดีงามต่อกัน ตามทัศนะของขงจื๊อแล้วความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและการเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้จุดหมายสำคัญของปรัชญาขงจื๊อจึงต้องการให้มนุษย์และสังคมเกิดความสงบสุข ไม่แบ่งชั้นวรรณะทุกคนเป็นพี่น้องกันที่มีความปรารถนาดีต่อกัน แบ่งปันช่วยเหลือกันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในโลกอันจุดหมายสูงสุดของปรัชญาขงจื๊อ (พิน ดอกบัว, 2539: 177-178)

มนุษยนิยมในทัศนะของขงจื๊อ

ขงจื๊อได้วางหลักคำสอนตามแนวคิดมนุษยนิยมของการเป็นมนุษย์ที่ดีต้องมีคุณสมบัติ (สัว่ฉวน ทาสุนธ, 2559: 70-73) ดังนี้

1) ความนิยมในการศึกษา การแสวงหาความรู้ในทัศนะของขงจื๊อเป็นการทำความรู้จักในเรื่องราวของมนุษย์ ทั้งนี้ เพื่อจำแนกได้ว่า สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของตนเอง

การหมั่นทบทวนความรู้ ตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง พัฒนาอยู่เสมอ จะทำให้เกิดความชำนาญ เพราะขงจื้อเน้นให้ผู้เรียนสร้างความอยากรู้ขึ้นในจิตใจของเขาและสามารถต่อยอดความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่หวังแต่พึ่งครู ผู้ใฝ่รู้ในทัศนะของขงจื้อจึงต้องถามตนเองอยู่เสมอว่า “ฉันจะทำอะไรดี” (สฺวตัณห์ ทาสุคนธ์, 2559: 70) หรือแม้กระทั่งแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏทั่วไป เช่น

“การเรียนรู้โดยไม่คิดจะสูญเปล่า คิดโดยไม่เรียนรู้จะเป็นอันตราย”

“เมื่อรู้สิ่งใดก็รู้ว่ารู้ เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็รู้ว่าไม่รู้ นี่คือ ความรู้”

“ที่เกิดจากความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ให้เกียรติ” (สุวรรณา สถาอนันท์, 2554: 183, 190-191)

คำสอนเหล่านี้มุ่งเน้นให้ทุกคนใฝ่เรียนรู้ ให้มีการยอมรับกับทุกสิ่ง ตามกำลังความสามารถของตน และข้อสำคัญ คือ ความอ่อนน้อม ถ่อมตน ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งการเรียนรู้

2) ความนิยมในการทำงาน หมายถึง ความรู้กับการปฏิบัติต้องสอดคล้องกัน ขงจื้อเห็นว่า ความรู้ต้องควบคู่ไปกับการทำงาน เพราะการทำงานเป็นบทพิสูจน์ว่า ความรู้นั้นมีประโยชน์และถูกต้องหรือไม่ ผู้ที่มีความมั่นคงในการทำงาน คือ คนดีในความหมายของขงจื้อต้องมีความกล้าหาญทำในสิ่งที่ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะเกิดผลเสียหายตามมา แม้พยายามหลบเลี่ยงก็เลี่ยงไม่พ้น (สฺวตัณห์ ทาสุคนธ์, 2559: 71) เพราะว่า “การฟังให้มาก สงวนการพูดเมื่อสงสัย พูดส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง โอกาสกังวลในการพูดจะมีน้อย ดูให้มาก สงวนการกระทำเมื่ออันตราย ทำส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง โอกาสในการกระทำจะมีน้อย เมื่อโอกาสกังวลในการพูดมีน้อย โอกาสเสียใจในการกระทำมีน้อย ตำแหน่งราชการย่อมอยู่ในนั้น” (สุวรรณา สถาอนันท์, 2554: 191) คำสอนนี้ขงจื้อมุ่งเน้นในเรื่องการวางตัวในสังคม การใช้คำพูดและการแสดงความคิดเห็นให้เหมาะสม อีกหนึ่งคำสอนหนึ่งที่เน้นย้ำคุณธรรม ความจริงและความถูกต้องในการปฏิบัติตามกิจหน้าที่ของตนเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองว่า “จงปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมฐานะ เมื่อพูดอะไรออกไป ก็ให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เมื่อพูดไม่ถูกทำนองคลองธรรม กิจกรรมในหน้าที่ก็ย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล และนิติธรรมจารีตประเพณี ศิลปะนาฏดนตรี ย่อมไม่เจริญ การพิพากษาอรรถคดี ก็ไร้ความยุติธรรม เมื่อการลงโทษขาดยุติธรรม ราษฎรก็อลเวง...” (ประยงค์ สุวรรณบุปผา, 2541: 229)

3) ความนิยมในการมัธยัสถ์ การสร้างตนเอง ต้องอยู่บนหลักการของการมัธยัสถ์ บัณฑิตและขุนนางต้องอยู่ในสถานะของความพอดี ขงจื้อ เห็นว่า การหลงติดยึดประเพณีจนใช้ทรัพยากรเกินฐานะของตนเองเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง (สฺวตัณห์ ทาสุคนธ์, 2559: 71) ดังวาทีที่ว่า “ความฟุ่มเฟือย ดูไม่เหมาะสม ความตระหนี่ถี่ถ้วน ดูขมข่อ ดูขมข่อ ดีกว่า ไม่เหมาะสม” และ “เป็นขุนนางบัณฑิต ยังกังวลเรื่องความเป็นอยู่ ก็ไม่พอแก่ที่เป็นขุนนางบัณฑิตแล้ว” (สุวรรณา สถาอนันท์, 2554: 239, 307)

4) ความนิยมในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษยนิยม เทวนิยมและโชคชะตานิยม ขงจื้อให้ความสำคัญกับความสามารถในการพึ่งตนเองด้วยความดี มีคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ รวมถึงจารีตประเพณีที่เชื่อมโยงกับโลกหน้า สวรรค์และโชคชะตา อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน ขงจื้อไม่ปฏิเสธความเชื่อเหล่านี้ (สฺวตัณห์ ทาสุคนธ์, 2559: 72) ดังคำสอนที่ว่า “จงเคารพบูชาผีสงฆ์และพระเจ้า แต่ควรให้อยู่ห่าง ๆ” และ “ฉันเกิดมาไม่ใช่ว่าจะมีความรู้ติดตัวออกมาด้วย ความรู้ของฉันเกิดจากความพอใจ ค้นคว้า วิจัยวิทยาการ

โบราณต่างหากเล่า” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2532: 70-71) เพราะขงจื๊อเป็นผู้ยึดมั่น มีความเคารพในลัทธิคำสอนโบราณที่ดี มุ่งมั่นรักษาและนำมาปรับเปลี่ยนแนะนำสั่งสอนผู้คนให้ยึดถือปฏิบัติตามเพื่อความสุขสงบ

5) ความนิยมในบทเพลงและดนตรี โคลง ฉันท กว้าง กลอน ขงจื๊อใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความรู้ระหว่างความคิด อารมณ์ เหตุผล กระทั่งค้นพบรากฐานของความรู้และเห็นว่า การทำงานเพราะจำเป็นนั้นสู้ไม่ได้กับการทำงานเพราะความพอใจ แต่การทำงานเพราะความพอใจก็สู้การทำงานเพราะความสนุกสนานเพลิดเพลินไม่ได้ (สุวัฒน์ ทาสุนทร, 2559: 72)

มนุษย์นิยมกับหลักคุณธรรมของขงจื๊อ

ขงจื๊อได้สอนว่า “ทุกข์ของท่าน คือ การไม่อบรมตนให้มีคุณธรรมหนึ่ง การไม่แสวงหาความรู้หนึ่ง ประสบความสำเร็จแล้วไม่ปฏิบัติตามความธรรมนั้นหนึ่ง การไม่ปรับปรุงตนใหม่หนึ่ง ทั้งหมดนี้เป็นความทุกข์ของฉัน... ในจำนวน 3 คนที่เดินมาด้วยกัน จะต้องมีคนที่สามารถเป็นครูฉันได้ จึงเลือกเอาจุดที่ดีของเขา มาปฏิบัติ ส่วนจุดที่เสียก็จงละเว้น... จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ยิน และปฏิบัติตามความดีเหล่านั้น จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้เห็น และจำความดีเอาไว้” (ฟั่น ดอกบัว, 2549: 58) คำสอนนี้เป็นการมุ่งสอนคุณธรรมความดี โดยได้วางหลักคำสอน ในการสร้างคุณธรรมมนุษย์ธรรม (สุวัฒน์ ทาสุนทร, 2559: 74-77) ดังนี้

1) ความชอบธรรม ความเที่ยงธรรม (อี้-Yi) ขงจื๊อสอนให้มนุษย์เริ่ม ค้นหาว่าสิ่งใด คือ ความชอบธรรม ความ เที่ยงธรรม (อี้) ภายในตัวตนก่อน เช่น ผู้มีปัญญา ทำหน้าที่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เพราะรู้ตัวว่า ควรทำ หรือปฏิเสธสิ่งใด ขณะที่ผู้ด้อยปัญญามักทำอะไรโดยหวังผลตอบแทน การรู้จักวิธีการควบคุม ตนเองอย่างมีเหตุผล เพื่อขัดเกลาจิตใจหรือพัฒนาคุณธรรมของตนให้งดงาม ดังที่ขงจื๊อกล่าวถึงความดีในชีวิตประจำวัน คือ ความสุภาพอ่อนโยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความศรัทธามั่นคง ความขยันหมั่นเพียรและความเมตตา

2) มนุษยธรรม (เหริน-Ren) เมตตาธรรม คือ รากฐานที่สำคัญทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อ (สุวรรณา สถาอานันท์, 2554: 47) ขงจื๊อใช้ความเมตตาเป็นสำคัญในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งเรื่อง ความกตัญญู ทางสายกลาง ความจริงใจและความซื่อสัตย์ที่ขงจื๊อถือว่า เป็นเรื่องของมนุษยธรรมและมุ่งอบรมสั่งสอน

3) ความรับผิดชอบ (จง-Chung) การรู้จักรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติเช่นนั้นกับท่าน การเรียนรู้ใจเขาใจเราด้วยความรับผิดชอบ

4) การรู้จักเห็นแก่ผู้อื่น (สู่-Shu) เป็นการสร้างความผูกพันที่ดี สร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้น

5) การรู้จักจารีตประเพณี (หลี่-Li) หลี่ เป็นวิชาแรกที่ขงจื๊อใช้สอนศิษย์ สำหรับขงจื๊อ หลี่ คือ การแสดงออกทางสัญลักษณ์ของความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างชุมชน ขณะที่เหรินเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของมนุษย์ หลี่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (1) เป็นกฎหมายที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร ใช้เพื่อควบคุมบ้านเมือง (2) ทำให้เกิดวินัยที่สร้างความกลมกลืนในสังคม (3) เป็นส่วนที่สร้างความกลมกลืนทางศิลปวัฒนธรรม ทำให้ดำเนินชีวิตไม่ผิด และ (4) เป็นเครื่องมือสร้างบุคลิกภาพของตนเอง สังคมใดไร้หลี่ ความสุภาพกลายเป็นความอวดรู้ ความรอบคอบกลายเป็นความขี้ลาด ความกล้าหาญกลายเป็นความดื้อดึง ความยุติธรรมกลายเป็นความเอา

รัตเอาเปรียบ (พระมหาบุญเรือง ปญญาชิโร, 2541: 51) ดังที่ลี้ให้ความหมายของขงจื๊อว่า การปฏิบัติเพื่อความสำเร็จของมนุษย์ที่มีเหตุผลทางคุณธรรมมากกว่าการประกอบพิธีกรรมที่ยึดมั่นกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลี้ คือวิถีทางที่นำเอาพลังแห่งคุณธรรมและความกล้าหาญมาใช้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อช่วยให้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

6) ความละเอียด (ฉื่อ-Qi) ขงจื๊อไม่สนับสนุนการใช้กฎหมายอาญาลงโทษผู้กระทำความผิด แต่มุ่งอบรมสั่งสอนให้ผู้คนนำเอาหลักการทางศีลธรรมมาใช้เพื่อกล่อมเกลাজิตใจให้เกิดความละเอียดต่อการกระทำชั่ว เพราะเชื่อว่าเป็นความถูกต้องเหมาะสมในระยะยาว

7) บัญญัติของสวรรค์ (หมิง-Ming) ขงจื๊อ ใช้เรื่องของเทวดา สวรรค์ บรรพชน เป็นเครื่องผูกมัดต่อการทำหน้าที่ในปัจจุบันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

มนุษย์นิยมกับอุดมคติของขงจื๊อ

แนวคิดการปฏิบัติตนตลอดชีวิตของขงจื๊อเพื่อมุ่งสร้างสันติสุข ความสงบสุขให้เกิดขึ้น จึงมุ่งอบรมสั่งสอน ชี้แนะและวางแนวทางการปฏิบัติให้แก่ผู้คน โดยมีลักษณะบุคคลที่เป็นอุดมคติไว้ ดังนี้

1) นักปราชญ์ (Sheng or Sage) ลักษณะที่สำคัญของนักปราชญ์ คือ “เป็นผู้ช่วยเหลือชาวโลก” เป็นผู้แก้ปัญหาและปลดเปลื้องความทุกข์ของมนุษย์เพื่อประโยชน์ของทุกคน เป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม เป็นผู้มีความเที่ยงธรรม กระตือรือร้นและสุภาพอ่อนโยน ความเป็นนักปราชญ์จะต้องบำเพ็ญประโยชน์เพื่อคนอื่นอยู่เสมอ โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือชั้นวรรณะ ดังคำกล่าวที่ว่า “ฟ้ามีอายุยาวนาน ดินมีอายุยาวนาน เหตุเพราะฟ้าและดินมิได้ดำรงอยู่เพื่อตนเอง จึงอาจอยู่ได้คงทน ดังนั้น ปราชญ์ย่อมตั้งตนอยู่รู้ทั้งกาย และก็จะกลับกลายเป็นหน้าสุดท้าย ละเลยตนเองแต่กลับมีชีวิตอยู่ได้ด้วยดี เพราะนักปราชญ์มิได้อยู่เพื่อตนเอง ตัวตนของท่านจึงถึงซึ่งความสมบูรณ์” และ “ความสมบูรณ์ของนักปราชญ์อยู่ที่การช่วยเหลือผู้อื่น” (พจนานันท์, 2541: 52)

2) สุภาพชน (Chun Tzu or Superior Man) คือ ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม มนุษยธรรม (เหริน) ซึ่งเป็นคุณสมบัติภายในและสามารถนำความรู้ ความสามารถของตน สร้างสันติสุขสู่ผู้คนได้ ดังนั้น ลักษณะของคุณสมบัติภายใน คือ ประกอบด้วยคุณธรรมหรือเหรินจำนวนมาก มีความรักความเมตตา มีเชาว์ปัญญา กล้าหาญ ใจกว้างปราศจากอคติ มีความเที่ยงธรรม มีความสันโดษและสำรวมจิต สำเนียงรู้ถึงโอกาสของสวรรค์อยู่เสมอ ตั้งมั่นอยู่ในเหริน พึ่งตนเองได้ ใฝ่สูง เคารพตนเอง และศึกษาเรียนรู้เพื่อเข้าถึงความจริง ส่วนลักษณะคุณสมบัติภายนอก เกิดจากฝึกฝนตนเอง ให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี พร้อมทั้งจะแสดงออก และเป็นที่ยิ่งของคนอื่นได้ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่นได้ เป็นผู้มีความดี มนุษยธรรม (เหริน) เพียบพร้อม และเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ พร้อมทั้งสามารถนำความสุขมาสู่สังคมได้ตลอดเวลา เป็นผู้มีความรอบคอบในการพูด และจริงจังในการกระทำ และมีความสามารถรอบด้านในการวางตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ จำแนกได้ 9 ประการ (1) การมองดูสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจน (2) การรับฟังสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจน (3) การแสดงสีหน้าด้วยความรักความเมตตา (4) การวางตัวในอิริยาบถต่าง อย่างน่าเคารพ (5) ความจริงใจใน

วาจา (6) ความจริงใจในการทำงาน (7) การไต่ถามในปัญหาที่ไม่เข้าใจจากผู้รู้ (8) การมองเห็นโทษภัยในความโกรธ และ (9) ความยึดมั่นในความชอบธรรมเป็นปฏิบัติของชีวิต

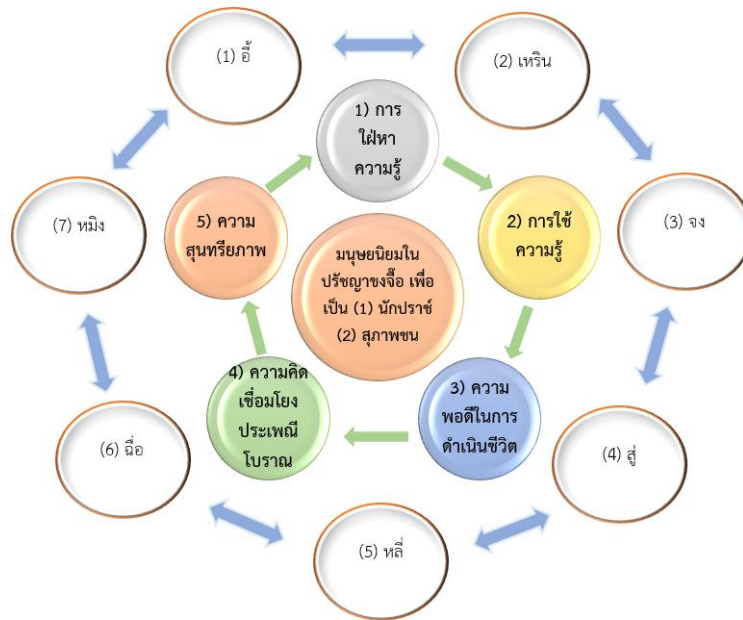
กล่าวสรุปได้ว่า คุณสมบัติภายนอกจะแสดงออกมาได้อย่างเป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม ถูกต้อง เพราะสืบเนื่องมาจากคุณสมบัติภายใน จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นสุภาพชน ที่จะนำพาสังคมไปสู่ความสุขสมบูรณ์ได้อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ หน้าที่หรือยศถาบรรดาศักดิ์ใด ๆ (พระมหาพิณโย อภิพลโณ (ศรีคำมี), 2543: 81)

วิเคราะห์มนุษยนิยมในทัศนะของขงจื้อ

ขงจื้อมีจุดมุ่งหมายสูงสุดที่เป็นเป้าหมายในชีวิต คือ มุ่งเห็นความสุขสงบของบ้านเมือง ให้ผู้คนเติบโต ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันโดยใช้ความสามารถและมีคุณธรรมเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้น ขงจื้อจึงได้วางแนวคิดเพื่อมุ่งพัฒนาผู้คน มุ่งสอนให้ผู้คนเป็นผู้ใฝ่รู้ หมั่นแสวงหาความรู้และให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม มนุษยธรรม แนวคิดมนุษยนิยมของขงจื้อได้ให้หลักการเพื่อมุ่งฝึกฝนพัฒนาตนเอง 5 ด้าน คือ (1) ด้านใฝ่หาความรู้ (2) ด้านใช้ความรู้ ความสามารถในการสร้างประโยชน์ (3) ด้านความพอดีในการดำเนินชีวิต ให้ประหยัด มัธยัสถ์ (4) ด้านความคิด ความศรัทธาที่มีในการเชื่อมโยงเรื่องราวของเก่าโบราณ ประเพณี วัฒนธรรม และ (5) ด้านความสุนทรีย์ภาพ ความละเอียดละไมทางจิตใจในทางศิลปะแขนงต่าง ๆ ในด้านคุณธรรมและมนุษยธรรมที่ต้องการสอนสั่งให้เป็นคนดีที่มีคุณค่า เป็นหลักการเพื่อมุ่งสอนสั่งให้เป็นผู้ปฏิบัติตนเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยวางหลักการไว้ 7 ด้าน ดังนี้ (1) อี้ คือ ความชอบธรรม ความเที่ยงธรรม ความถูกต้องเหมาะสม (2) เหริน คือ มนุษยธรรม เมตตาธรรม การให้ความรักความเมตตาต่อผู้อื่น (3) จง คือ ความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่มนุษยธรรม ความชอบธรรม (4) สู้ คือ การรู้จักเห็นแก่ผู้อื่น (5) หลี่ คือ การรู้จักจารีตประเพณี เป็นการสร้างความสมดุล ความเหมาะสม ความพอดีในการปฏิบัติร่วมกัน (6) ฉื่อ คือ ความละเอียด และ (7) หมิง คือ บัญญัติของสวรรค์ที่ถือว่า การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปเพื่อหน้าที่ คำสอนสั่งของขงจื้อเหล่านี้มุ่งพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ ให้ความสำคัญที่ความรู้ความสามารถของบุคคล พร้อมคุณธรรมประจำตนที่ต้องมี เมื่อบุคคลเป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ย่อมสร้างสรรค์สังคมและบ้านเมืองให้เกิดสันติสุข สามารถป้องกันเหตุร้าย ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดจากการกระทำระหว่างมนุษย์ได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาแนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ สามารถประมวลให้เห็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพ 2 กรอบคำสอนที่สะท้อนแนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื๊อ

จากแนวคิดนี้จะทำให้เห็นว่า แนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื๊อประกอบด้วยหลักการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ใน 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านใฝ่หาความรู้ (2) ด้านใช้ความรู้ความสามารถในการสร้าง ประโยชน์ (3) ด้านความพหุในการดำเนินชีวิต ให้ประหยัด มัธยัสถ์ (4) ด้านความคิดในการเชื่อมโยงประเพณี ดั้งเดิม และ (5) ด้านความสุนทรีย์ภาพทางจิตใจในทางศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยทั้งหมดวางอยู่บนกรอบของหลัก มนุษยธรรม 7 ด้าน ดังนี้ (1) อี คือ ความชอบธรรม ความเที่ยงธรรม ความถูกต้องเหมาะสม (2) เทริน คือ ความเมตตาธรรม การให้ความรักความเมตตาต่อผู้อื่น (3) จง คือ ความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ ความชอบธรรม (4) สู้ คือ การรู้จักเห็นแก่ผู้อื่น (5) หลี่ คือ การรู้จักจารีตประเพณี เป็นการสร้างความสมดุล ความเหมาะสม ความพหุในการปฏิบัติร่วมกัน (6) ฉื่อ คือ ความละเอียด และ (7) หมิง คือ บัญญัติของสวรรค์ ที่ถือว่า การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปเพื่อหน้าที่ ซึ่งจากแนวคิดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า มนุษย์ต้องรู้จักการแสวงหา ความรู้ที่ถูกต้องและชอบธรรมตามลักษณะของอี เมื่อมีความรู้แล้วต้องรู้จักใช้ความรู้ในภาคปฏิบัติเพื่อให้เกิด ประโยชน์และเกิดดุลยภาพที่พหุ ทั้งแก่ตนและผู้อื่นตามหลักเหริน-จง-สู้ ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นต้องเป็นการ รักษาวัฒนธรรมประเพณีของสังคมเพื่อรักษาระเบียบแบบแผนและจรรโลงคุณค่าของทางจิตใจตามหลักหลี่- ฉื่อ-หมิง ทั้งนี้ เพื่อความเป็นนักปราชญ์และสุภาพชนตามทัศนะของขงจื๊อ

สรุป

คำสอนตามหลักปรัชญามนุษยนิยมเพื่อมุ่งสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในปรัชญาขงจื๊อ คือ บุคคลในอุดมคติของ ขงจื๊อทั้งสอง คือ 1) นักปราชญ์ ซึ่งหมายถึง ผู้มุ่งมั่นทำประโยชน์ เป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีความ เที่ยงธรรม กระตือรือร้นและสุภาพอ่อนโยน ในทัศนะของขงจื๊อลักษณะที่สำคัญของนักปราชญ์ คือ เป็นผู้ช่วย เหลือชาวโลก เป็นผู้แก้ไขปัญหาและปลดปล่อยความทุกข์ของมนุษย์ 2) สุภาพชน คือ ผู้ฝึกฝนพัฒนาตน จาก

ภายในคุณธรรมแห่งตนและภาพลักษณ์ภายนอก ในการเป็นแบบอย่างที่ดีสร้างสรรค์ ทำประโยชน์เพื่อสังคม ทัศนคติแนวคิดของขงจื้อ คือ หลักการที่นำไปใช้ได้จริง เป็นคำสอน คำสั่งที่ผู้คนยอมรับ และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่ประสบความสำเร็จ เป็นศาสนาประจำชาติประจำท้องถิ่น ประจำครอบครัวที่นับถือสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ประยงค์ สุวรรณบุปผา. (2541). *รัฐปรัชญา: แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พจนาน จันทรสันติ. (2541). *วิถีแห่งเต๋า*. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์.
- พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร. (2541). *การศึกษาแนวความคิดเรื่องมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิณโย อภิพลโย (ศรีคำมี). (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อและพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2539). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร.
- พิน ดอกบัว. (2549). *ปวงปรัชญาจีน*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สยาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2554). *ปรัชญาเปรียบเทียบ มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- สุวรรณ สถาอนันท์. (ผู้แปล). (2554). *หลุนอวี่: ขงจื้อสนทนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊คส์.
- สุวัฒน์ ทาสุนธ์. (2559). ความคิดของขงจื้อเพื่อสังคมที่เป็นสุข. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*. 35 (1), 65-88.
- เสฐียรโกเศศ. (2531). *ศาสนาเปรียบเทียบ*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2532). *เมธีตะวันออก*. พระนคร: ประชาชน.
- Richey, J. (n.d.). *Confucius (551-479 B.C.E.)*. Retrieved 08 February 2024, from <https://iep.utm.edu/confucius/>
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. (31 March 2020). *Confucius*. Retrieved 10 February 2024, from <https://plato.stanford.edu/entries/confucius/>